

INHOUD

Woord vooraf

7

BOEK I

In modo antico

9

BOEK II

Tenietgedane zaken

85

BOEK III

Het huis op de hanenpoot

223

WOORD VOORAF

De gerichtheid van de schrijver op bepaalde ideeën en thema's beperkt zich vaak niet tot één werk, maar komt voort uit voorgaande creatieve aspiraties en strekt zich uit tot andere, toekomstige werken, die misschien nooit geschreven, maar alleen bedacht en gedroomd zullen worden. Zo ook zijn de drie 'boeken' in *Het huis op de hanenpoot* het product van een jarenlange zoektocht naar het verband tussen verschillende tijdvakken en naar de broze aard van het tijdvak tussen verleden en toekomst, het punt waar de tijd stilstaat op dat ene unieke, onvergankelijke, maar veranderlijke moment dat het heden wordt genoemd. De drie boeken meten de verhoudingen tussen verschillende tijdvakken van verleden en toekomst, gebroken door het prisma van dat eeuwige en onduidelijke nu.

In Boek 1, *In modo antico*, gesitueerd in Amsterdam, wordt een qua tijd driedimensionaal verhaal verteld over de overblijfselen van verwoeste, uitgewiste levens van mensen die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn verdwenen. Het schetst het beeld van een stad van de lach en van dwalingen, een stad zonder nostalgie, waarvan de herinneringen verwaaien in de wind. Alleen in duistere hoeken van oude huizen kan de wind die herinneringen niet deren, zodat ze daar geketend en onontdekt huilen, samen met de verwachtingen en de dromen van de bezitters ervan.

Boek 2, *Tenietgedane zaken*, is een korte roman over het vaderland, en schetst, niet zonder diepe eerbied voor Gabriel García Márquez' idee dat achter elk menselijk verhaal een oorlog

schuilt, beelden van het hedendaagse geestelijke en morele verval van de bevolking van een Europees land, dat door verloren oorlogen het geloof in de zin van humaniteit is kwijtgeraakt en daardoor in verval is geraakt, en waaraan zelfs de liefde ten prooi valt.

Boek 3, *Het huis op de hanenpoot*, draagt de titel van een Russisch sprookje. Ik had met dit boek over de liefde niet de bedoeling om me te verschuilen achter de tijdeloosheid van sprookjes, maar om het te situeren in deze tijd die in politieke zin wordt gekenmerkt door de opkomst van het etatisme en door onrust in de unie van Europese volkeren. Het is een poging tot verzachting en verdoezeling van de eeuwenlange agressieve onderlinge haat, waardoor de wereld van door de Europese negentiende eeuw gekoesterde idealistische dromen onvoorwaardelijk was afgebroken. Ook hier heeft de Tweede Wereldoorlog, als de recentste huiveringwekkende heugenis aan schaamteloze vernietigingen, niet alleen de levens van een familie, maar ook aloude stammenherinneringen weggevaagd. De wonden van die kwellingen helen blijkbaar niet, maar openen zich in de zielen van nieuwe generaties en strekken zich tot in het oneindige verder uit.

Daarom zal het menselijk wezen nooit worden gezuiverd van het kwaad, want aangezien een oorlog volgens Hermann Broch (en García Márquez) nooit ophoudt, zal er een eeuwigheid zonder oorlogen moeten verstrijken alvorens het menselijk geslacht zich van de zonden van millennialange moordpartijen kan zuiveren.

Het kan op geen enkele wijze de verdienste van een schrijver zijn om te herinneren aan het enige tegengif, het enige medicijn dat kan worden ingezet tegen die zonden, maar het is zijn plicht om er toch altijd op te wijzen. Ik herhaal het hier, en eindeloos: liefde, liefde, liefde...

Borislav Čičovački, Amsterdam-Belgrado, december 2016

BOEK I

In modo antico

Over Amsterdam

Voor Han de Vries
en zijn herinneringen

PRAEAMBULUM

Ik stopte, niet vanwege de wind, ik hield alleen stil langs de kant van het fietspad, omdat de lucht iets meebracht. Dus toch vanwege de wind, vanwege bestanddelen in zijn geur, die bij mij binnenkwamen en mijn bewegingen remden. Ik reed mijn fiets het trottoir op en weet nog dat ik mijn gezicht overgaf aan de zonnestralen om te worden gekust, met toegeknepen ogen. Het valt niet mee om die stralen te vinden, in Amsterdam kan men er jarenlang vergeefs op wachten. Velen verhuizen uit de stad zonder ze te ervaren en velen zakken uit opstandigheid en schaamte weg in het donker. Ik stond op het trottoir, geleund op mijn fiets, en bedacht dat ik niet voor het eerst in zo'n houding op deze plek stond, dat ik hier al eerder was gestopt, veel eerder zelfs, toen ze net waren begonnen met de bouw van het Concertgebouw en hier, onder dit trottoir, het braakland zuchtte, onwetend van de urbanistische plannen die het zouden onderwerpen en van zin ontdoen. Maar de gelijkenis van dit speciale, in een waaier van stralen opgeloste bestanddeel deed me denken aan het vergeten braakland en het gras waarin mijn voetstappen en de sporen van mijn fiets vergetelheid en vergankelijkheid hebben gedrukt, die in zijn schuimende grondeloosheid onherstelbare vergankelijkheid, die zozeer lijkt op een natuur zonder mensen. En niet voor het eerst sta ik zo tegen de stralen geleund, boven dat verdwenen braakland, met dichtgeknepen ogen het verleden in te ademen waarin ik ben ondergedompeld, want om mij heen bestaat niets anders dan dat. En met half geloken ogen heb ik het idee dat ik de tijdeloosheid ervan rechtvaardig, hoewel ik die ten onrechte beschrijf met het begrip NU, even broos als elke illusie. Want een wolk ontwijdt de schittering van dit moment al

en de schaduw die ik word, wekt me in de scherpte van de nieuwe helderheid van de straat om me heen en opent mijn zicht op het gebouw van het postkantoor, dat conservatorium zal worden of misschien al is, maar misschien is het al een luxueus winkelcentrum of is het nu pas een hotel. Maar toch, het is alsof ik muziek hoor... het geluid van een trompet breekt de ruiten... dus nu zit hier toch het conservatorium, en als de blik slechts een centimeter naar rechts gaat, lijkt het Stedelijk Museum, rood en grillig, op de een of andere manier ongepast op deze plek, alsof het op de verkeerde bodem is gegroeid in de plaats van pijlkruid. Ik hoor die trompet goed en zie de kisten met muziekinstrumenten die door studenten dat gebouw in gedragen worden. Ik voel me comfortabeler wanneer het me lukt het in het heden aanwezige verleden te lokaliseren. Waarschijnlijk begrijp ik mezelf dan ook beter, althans zolang ik me kan vasthouden aan de herkenbaarheid. De automatische beweging waarmee ik mijn fiets aan een boom vastzet, heeft in mij niet altijd bestaan, die is van recenter oorsprong. Ik voel de momenten dat ik hem gewoon tegen een muur zette nog steeds, die zijn voor mij een dierbare foto. De muziekhandel naast het Concertgebouw biedt de niveaus van het verleden die me doorsnijden een toevluchtsoord – daar liggen op aparte schappen altijd antiquarische uitgaven uitgestald. Het lijnenpatroon op mijn vingertoppen ontmoet zijn herinneringen graag op het beduimelde papier van overleden partituren. Daarom had ik op deze onverwacht zonnige vroege middag ook besloten mijn fiets neer te zetten en me naar die winkel te begeven. De bestanddelen van de wind boden me geen enkele andere mogelijkheid, ze gaven alleen de aanzet tot het misverstand. En ik bleef voor de etalage staan en werd me bewust van de lange meertijdige duur van die handeling. Daardoor kwam er bij mij een korte golfstroom van bedwelmende duizeling op. Op dat moment gaf de wolk de rol van blinde beschutting op en de zon trof me op mijn kruin. Ik was van plan de winkel binnen te gaan. De etalage stelde zich voor met voorwerpen die bedoeld waren om de illusie van voortdoring van het

heden vast te houden en daardoor bekreep me een ongemakkelijk gevoel. Want dat geluid van de trompet was veel ouder dan het beeld dat deze etalage me bood. En toch maakte de etalage zelf ook aanspraak op bestendigheid. Maria Callas glimlachte er nog steeds geheimzinnig. Ja, dat was een goed lokaas voor de projectie van de eeuwigheid. De andere naast haar uitgestalde personen zeiden me niet veel. Ze waren op kleine vierkante doosjes geplakt, wat me eerst zelfs in verwarring bracht en toen opluchting bezorgde, in deze luwte, waar de lucht de eigenschappen verloor waarover ze daarnet nog neuriede. Staande voor de etalage stoorde de geworteldheid van mijn positie me niet, net zo min als de misleiding van de tijds coulissen, die wedijverden om mijn aandacht. Ik nodigde mezelf uit om via mijn kruin van de zon te genieten en nu, verleid door een beweging achter mijn rug, liet ik mijn blik via de ruit over aan de voorbijgangers. Aan deze kant komen nooit veel mensen voorbij, iedereen scharrelt over het algemeen rond op het vlak aan de overkant, ooit braakland, toen het grasveld voor het Rijksmuseum en nu de grote kruidenierszaak, genaamd Albert Heijn. Ook die is hier niet op natuurlijke wijze gegroeid, ook die is onkruid uit het tijdperk waar ik op dit moment over spreek. Of preciezer, dat ik me herinner, dat ik kruis met het tijdperk dat ik niet begrijp, ondanks de aanwezigheid van mijn denkschema daarin. Het gezicht van de vrouw die naast mij was blijven staan, nam ik duidelijk afgetekend waar op de witte omslag van de partituur van Berlioz' Roméo et Juliette. Het was of ze was blijven staan om me te groeten, maar ik vermoedde pas achteraf een zekere gelijkenis met een gezicht dat ik mogelijk ergens van kende en daarom draaide ik me om. Alleen haar ogen straalden herkenning uit, verder zag alles er nieuw, onbekend uit. Ze groette me niet, maar ging ook niet weg. Ik meen dat ze zo lang naar mij keek als ik nodig had om de behoefte van haar blik te begrijpen. Ik begroette haar in een of andere taal die niet hoorde bij dit land en waarvan ik me niet herinnerde waar en wanneer ik die had opgedaan. Dat kalmeerde haar blik, stelde hem tevreden. Het

scheelde niet veel of ze glimlachte. Het zwarte schouderlange haar en de vers gestifte lippen, en dan die bruine mantel met de witte sjaal over de kraag, die vóór mij zo anachronistisch struikelden, verrieden niets meer dan wat werd verraden door die geruststellende blik, waarop ik om een of andere reden snel vertrouwde. Haar hele verschijning in die rok en op die schoenen met naaldhakken, afgewogen en voor alle andere voorbijgangers, zou ik zeggen, niet opvallend genoeg, deed een stap van de etalage vandaan. Maar haar ogen trokken me nog steeds naar zich toe. Dat betekende – volg me. Mijn blik stelde haar kort en direct een vraag. Ze zette nog een stap en beduidde me met een handgebaar achter haar aan te gaan, maar ze ging nog niet weg. Ik staarde eerst naar haar hand en richtte toen mijn ogen omhoog naar haar blik. Die rustte nog steeds op mij, maar mijn beweging nam de kalmte erin weg (zo die er ooit was geweest). Zo verwijderde ik me helemaal van de etalage en bracht haar mijn vastbeslotenheid om mee te gaan over. Nadat ze me helemaal had opgenomen, niet argwanend, maar uit behoefte aan een volkomen bevestiging van mijn vastberadenheid, niet streng, maar op de een of andere manier verenigend, bleef ze nog een keer steken bij mijn ogen en ging toen op weg. Ze liep rustig, zoals die vrouwen die de afgemetenheid van hun passen putten uit de bestendigheid van de talloze tijdseenheden die ze in deze ruimte hebben geïnvesteerd, maar ook uit de gezagheberszekerheid waarmee ze die ruimte omarmen en aan zich onderwerpen. Zo weerklonken haar stappen op het trottoir waarover ik achter haar aan liep, kijkend naar de ceintuur van haar mantel, waar mijn blik zich aan hechtte.

GAGLIARDA

Waarschijnlijk was het niet in mijn hoofd opgekomen om dit vreemde en in elk geval niet alledaagse gebeuren te vertellen, als ik er niet aan was herinnerd door een droom. Waarschijnlijk had ik u er niets van verteld en waren mijn bijzondere inzicht, maar ook mijn verrassende ervaring naar de bodem van de gebeurtenissen verzonken, samen met alle andere nooit uitgesproken feitelijkheden, een bodem bedekt met dikke lagen algen van vergetelheid en verzinking. Nu drong die droom zich op als aanleiding, die droom bracht me ertoe mijn herinnering te heroverwegen en hier aan u voor te leggen, om die in te voegen in het netwerk van bruggetjes die onze zichtbare wereld verbinden met die veel krachtiger, opwindender en voor altijd onverklaarbare wereld die ik de alomtegenwoordige wereld van het onzienlijke zou kunnen noemen.

... En zo wandelde ik door mijn straten waarmee ik gestalte gaf aan de meeste van mijn dagen en vestigde ik mijn blikken oudergewoonte op de voorbijgangers, want een schrijver weet nooit hoe zijn toekomstige personages eruitzien, totdat hij ze op een keer werkelijk ziet, herkent en in zijn geheugen opslaat. En vooral een schrijver van filmscenario's, want hij is degene die een film als eerste moet zien, eerder dan alle anderen en eerder dan de camera's. Daarom observeer ik altijd alle mensen naast wie ik me bevind. Die lentemiddagen, midden jaren zeventig, maakte mijn vrouw zich al op om me te verlaten, haar minnaar was op een van de grachten al bezig met de schoonmaak van een huurwoning, als het nestje waarin hij

het ontvluchte duifje zou ontvangen, al kakelde zij meer dan ze koerde, zonder te vermoeden dat de stilte na haar niet eens zo theatrale vertrek, dat ze aandikte en opklopte, op het huis en op mij de uitwerking zou hebben van een onverwachte opklaring na een stortbui, van een ozongolf. Om haar de kans te geven om zich met zo min mogelijk paniek voor te bereiden op haar vlucht, waarbij ik deed alsof ik van niets wist, wandelde ik die dagen veel vaker dan anders door de stad. Maar ook toen lukte het Amsterdam niet om mij als geheel, als compact stempel van stedelijke wellevendheid voor zich in te nemen, en ook nu voel ik een zeker ongemak, omdat ik de delen van deze stad helemaal niet als onderling gelijkwaardig ervaar. Amsterdam is voor mij – ja, dat moet ik bekennen – een stad die evenzeer is samengesteld uit begeesterde als uit armzalige spirituele zienswijzen, veranderd in een mozaïek van bakstenen die vergeefs strijden voor hun kunstmatige eenheid. Ik heb daarom lang geleden al de grens van *mijn* Amsterdam getrokken, die zich – als een exotische eend, die bij ons landt om even uit te rusten op zijn transcontinentale reis – als kern en achterland houdt aan het Vondelpark. Zuid, Oud-West en de Pijp tot de Amstel en de Weesperzijde – dat is mijn Amsterdam. In de andere delen wonen toeristen en vreemdelingen, ik bedoel niet zwarten of Marokkanen, maar vreemdelingen naar de ziel. En buiten dat getto van mij bestaat maar één eiland – de Plantagebuurt –, maar daar kom ik niet. De dieren in Artis hebben de kiemen van al mijn herinneringen uit die lichte straten vertrapt, waar het, dat zult u moeten toegeven, veel minder vaak regent dan in de andere straten van de stad. Dit moest ik u toevertrouwen, zodat u zich een voorstelling van mij kunt maken, mij misschien zelfs kunt tegenkomen op mijn middagwandelingen.

Maar op die lentemiddagen, toen mijn ex-vrouw haar koffers pakte en de parels van haar halskettingen verloor – die ik lang nadien nog vond, bij de schouw of onder de piano, alsof